

De schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening: waardevol of waardeloos?

Gerke van Dellen, Rick van Klinken en Barbara Majoor

SAMENVATTING In dit artikel wordt ingegaan op de betekenis van de bevestiging bij de jaarrekening, ook wel de management representation letter (hierna: MRL). Is hij waardevol of waardeloos? Op basis van de uitkomsten van het aan dit artikel ten grondslag liggende empirisch onderzoek wordt gesteld dat de MRL absoluut waarde heeft, zowel voor accountants als voor de leiding van ondernemingen. Deze waarde komt in de manier waarop de brief thans door accountants in het controleproces wordt toegepast echter onvoldoende tot uitdrukking. Daarnaast zijn de ondernemers ook vaak van mening dat het gaat om het afhouden van het risico op aansprakelijkheid. De waarde die zodoende wordt gehecht aan de MRL is meer een soort 'schijnwaarde'. Deze 'schijnwaarde' doet de MRL naar onze mening tekort. De uitspraak van de rechter in de Ahold-case heeft namelijk aangetoond dat de MRL wel degelijk (juridische) waarde heeft. Er ligt een taak voor de beroepsgroep van accountants en het NIVRA om de waarde van de brief wél nadrukkelijk tot uitdrukking te laten komen.

Drs. G. J. van Dellen is afgestudeerd aan Nyenrode Business Universiteit en werkzaam bij PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. te Groningen.

Drs. R. van Klinken RA is afgestudeerd aan Nyenrode Business Universiteit en werkzaam bij PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. te Groningen.

Prof. Dr. G.C.M. Majoor RA is hoogleraar accountancy aan Nyenrode Business Universiteit, partner bij het Department of Professional Practice van KPMG, en lid van de International Ethics Standards Board of Accountants (IESBA) van de IFAC.

1 Inleiding

Accountants dienen zich bij de uitvoering van wettelijke controles te houden aan specifieke regelgeving, zoals de Verordening Gedragscode (VGC) en de Nadere voorschriften Controle- en overige standaarden (NV COS). De NV COS, voorheen de Richtlijnen voor de Accountantscontrole, schrijven de standaarden voor die een accountant bij jaarrekeningcontroles dient na te leven.

In de afrondingsfase van een controleopdracht dient een accountant zich ervan te verzekeren dat de uiteindelijke jaarrekening een getrouwe weergave is van de feitelikheden. Om deze zekerheid te verkrijgen, vraagt de accountant de ondernemingsleiding zijn verantwoordelijkheid te erkennen voor het getrouw opmaken van de jaarrekening in overeenstemming met de bepalingen van BW2 Titel 9. In NV COS 580, Mededelingen van de leiding van de entiteit, is deze verantwoordelijkheid van de ondernemingsleiding geregeld. De vorm waarin de accountant deze zekerheid van de ondernemingsleiding krijgt, is meestal de schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening, ook wel de Management Representation Letter (MRL). Deze MRL is een brief van de ondernemingsleiding, gericht aan de accountant, waarin zij deze zekerheid, maar ook nog andere aspecten erkent. Deze brief is dus enkel voor de accountant bedoeld en wordt daarom niet openbaar gemaakt. In dit artikel zal de betekenis van de MRL behandeld worden.

Het artikel is als volgt opgebouwd. Paragraaf 2 behandelt de theorie rondom de MRL, alsmede de juridische waarde, en publicaties aangaande de MRL. In deze paragraaf komt naar voren dat de MRL in de vakliteratuur als belangrijk wordt beschouwd, maar dat het waarom van de MRL wel tot discussie bij zowel accountants als ondernemers leidt. Paragraaf 3 gaat in op achtergrond van het uitgevoerde empirisch onderzoek betreffende de MRL. In de vierde para-

graaf wordt vervolgens de uitkomst van het onderzoek behandeld, onderscheiden naar een aantal deelgebieden. Hieruit komt naar voren dat de waarde van de MRL door accountants en ondernemingsleidingen verschillend wordt ervaren. Daarnaast neemt het toezichthoudende orgaan (Raad van Commissarissen/Raad van Toezicht) beperkt kennis van de MRL. Tevens wordt de communicatie over de MRL tussen accountant en ondernemingsleiding besproken en het gebruik van de MRL als controlebewijs behandeld. Paragraaf 5 besluit met enkele conclusies en aanbevelingen.

2 Theorie

Wat zegt de theorie precies over het belang van de MRL als controlebewijs? Hierna zullen we nader op deze vraag ingaan, mede aan de hand van de geschiedenis van de MRL en een aantal publicaties alsmede een juridische uitspraak hierover.

De MRL wordt sinds de jaren veertig van de twintigste eeuw als onderwerp behandeld. Pas begin jaren tachtig is de MRL in een zogenaamde "Meningsuiting (College voor Beroepsvraagstukken, 1981)" door het NIVRA vastgesteld. Bedoeling is steeds geweest om de actieve medewerking van de cliënt te verzekeren bij bepaalde onderdelen van de accountantscontrole, zonder dat daarbij (in tegenstelling tot mondelinge bevestigingen) achteraf misverstand over zou kunnen ontstaan. Met de MRL wordt tevens de primaire verantwoordelijkheid voor de juistheid en volledigheid van de jaarstukken bij de cliënt neergelegd. Verder wordt de MRL beschouwd als een middel om kennis te krijgen van gebeurtenissen na de balansdatum of aanwijzingen van materieel belang voor de inhoud van de af te geven accountantsverklaring.

Door de jaren heen is de voorbeeldtekst van de MRL vooral in lengte gegroeid, zo blijkt uit een onderzoek van de Nederlandse controlestandaarden op dit gebied sinds begin jaren tachtig. Daarnaast is in de laatste jaren een aantal aspecten aan de MRL toegevoegd die niet te maken hebben met het principe van volledigheid maar vooral met andere aspecten, zoals de uiteenzetting van het begrip materieel belang, verantwoordelijkheid van de ondernemingsleiding voor het instellen van administratief-organisatorische maatregelen ter voorkoming van fraude en onjuistheden en ten slotte de opname van het overzicht van ongecorrigeerde verschillen.

Het overzicht van ongecorrigeerde verschillen heeft enige toelichting: in de MRL zelf bevestigt de ondernemingsleiding dat de jaarrekening geen onjuistheden of onvolledigheden van materieel belang bevat

en dat de ongecorrigeerde verschillen (dit betreft met name geconstateerde verschillen op basis van de controle zoals verricht door de accountant) niet van materieel belang zijn. Om duidelijkheid te verschaffen ten aanzien van deze ongecorrigeerde verschillen en hiervoor een bevestiging te krijgen van de ondernemingsleiding dat dit overzicht volledig is, is er sinds 2003 een verplichting in de controlestandaard 580 opgenomen om een overzicht met niet gecorrigeerde verschillen op te nemen als bijlage bij de MRL.

In de huidige situatie is in de NV COS 580 (voorheen RAC 580) vermeld dat de accountant controle-informatie dient te verkrijgen dat de leiding van de huishouding erkent ervoor verantwoordelijk te zijn dat de jaarrekening een getrouwe weergave bevat van vermogen en resultaat, in overeenstemming met de van toepassing zijnde grondslagen voor de externe verslaggeving. Deze bevestiging wordt meestal gegeven in de vorm van een MRL.

In deze MRL dient conform NV COS 580 minimaal alle feiten en de omstandigheden die voor de jaarrekening van materieel belang zijn te worden vermeld en waarvan in redelijkheid niet kan worden verwacht dat hieromtrent andere toereikende controle-informatie beschikbaar is en bovendien dat de ondernemingsleiding:

- a haar verantwoordelijkheid erkent voor de opzet en de invoering van maatregelen van interne beheersing om fouten te voorkomen en te ontdekken; en
- b van oordeel is dat de invloed van ongecorrigeerde afwijkingen, die door de accountant tijdens de controle zijn verzameld zowel individueel als in totaliteit niet van materieel belang zijn in relatie tot de jaarrekening als geheel. Een opsomming van deze posten dient opgenomen te worden in of toegevoegd te worden aan de schriftelijke mededelingen van de leiding.

Daarbij is het belangrijk te vermelden dat mededelingen van de leiding van de entiteit geen vervanging zijn van andere controle-informatie waarvan de accountant redelijkerwijs mag verwachten dat deze beschikbaar is.

Naast deze theorie is er ook sprake van juridische inbedding van de MRL. In mei 2006 heeft een uitspraak in de rechtszaak Ahold (Rechtbank Amsterdam, 2006) plaatsgevonden waarin de MRL een belangrijke rol heeft gespeeld. De rechtbank heeft hierin gesteld dat de verdachte in deze zaak, de ondernemingsleiding, in strijd met de wet heeft gehandeld, mede via de MRL. In de MRL wordt namelijk genoemd dat de gehele financiële administratie aan de accountant is verstrekt. Ook de gegevens die daarmee verband houden, de zogenaamde 'related

data, waaronder documenten als 'side letters' en 'control letters' vallen, zijn onderdeel van deze financiële administratie. Een van de zaken waarvoor de ondernemingsleiding van Ahold in deze case strafrechtelijk is veroordeeld betrof dat zij niet alle beschikbare informatie, zoals bestaande 'side letters', aan haar accountant heeft verstrekt. Deze 'side letters' ontkrachten in deze specifieke case datgene wat in de 'control letters' was genoemd. In de uiteindelijke veroordeling was de ten laste gelegde valsheid in geschrifte, onder meer gepleegd door middel van de MRL, een belangrijk onderdeel van de bewijslast.

In de uitspraak van de rechtbank van Amsterdam wordt de schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening specifiek benoemd. De rechtbank acht wettig en overtuigend bewezen dat de leiding van Ahold valsheid in geschrifte heeft gepleegd. Daarnaast geeft zij aan dat, gelet op het oordeel van de accountant en de valse control letter, de ondernemingsleiding bij de ondertekening van de MRL wist – ook al zou zij de inhoud van de brief zelf niet hebben gelezen – dat de inhoud daarvan vals zou zijn. In de jurisprudentie heeft dit, voor zover wij hebben kunnen nagaan, niet eerder zo duidelijk plaatsgevonden. Dit roept de vraag op of het belang van de MRL wel in voldoende mate wordt onderkend, zowel door de accountant als de ondernemingsleiding.

In de Nederlandse praktijk is er sinds de verschijning van de MRL in begin jaren tachtig vooral vanuit de ondernemerskant kritiek op de MRL. Ondernemers lijken nog vaak te denken dat accountants aansprakelijkheid van zich af willen houden via de MRL. Met andere woorden, de status van de MRL blijkt voor hen vaak onduidelijk te zijn; een constatering die wij hierna aan de hand van een aantal meningen van auteurs zullen verduidelijken.

Mede naar aanleiding van de hiervoor genoemde Ahold-case stelt Bordewijk (2004) dat sommige accountants heel ver gaan met wat ze door de ondernemingsleiding laten verklaren. Hij stelt hierbij dat een verklaring van de ondernemingsleiding, die aangeeft dat men niet opzettelijk de accountant informatie heeft onthouden die relevant is voor de beoordeling van de juistheid van de jaarrekening, voldoende zou moeten zijn. Bordewijk stelt dat de praktijk anders laat zien, door een voorbeeld aan te halen waarbij hij als penningmeester van een non-profit instelling als eis voor een goedkeurende verklaring, een lijst van liefst zeventien punten kreeg voorgelegd, die het bestuur 'naar hun beste weten en overtuiging' moesten bevestigen. Hij stelt dat dergelijke teksten de vraag oproepen, waar men nu eigenlijk een accountant voor heeft. Verder stelt Bordewijk dat accountants niet moeten proberen onder hun verantwoorde-

lijkheid uit te komen door hun opdrachtgever bij voorbaat te laten verklaren dat naar hun beste weten de jaarrekening klopt, om zo elke kritiek te kunnen pareren. Volgens hem hebben accountants geen resultaatverplichting maar wel een inspanningsverplichting, en is het echte probleem dat het onduidelijk is wat zo'n inspanningsverplichting voorstelt.

Bordewijk bevestigt het beeld dat de status van de bevestiging bij de jaarrekening vrij onduidelijk is. Daarnaast geeft hij aan dat er ook sprake lijkt te zijn van een verwachtingskloof met betrekking tot de bevestiging. De directie of het bestuur heeft een heel ander beeld bij de brief dan de accountant. Dit blijkt ook uit het artikel "Verantwoordelijkheid accountant niet afschuiven op het bestuur" van Dieleman (2004), directeur vaktechniek bij Mazars. Dit artikel is een reactie op een artikel van Rob ten Wolde (2004), "Pensioenfondsen moeten zelf accountant spelen", waarin deze de vloer aanveegt met de bevestigingsbrief. Door Dieleman wordt de verantwoordelijkheid voor de bevestiging elementair genoemd en bij de ondernemingsleiding neergelegd. De ondernemingsleiding is verantwoordelijk voor de jaarrekening en daarmee ook verantwoordelijk voor de bevestiging. De accountant is verantwoordelijk voor de afgifte van de accountantsverklaring. Essentieel voor het afgeven van de accountantsverklaring is dat de accountant alle controle-informatie ontvangt die voor hem van belang is. Om de volledigheid hiervan te borgen zal de accountant een brief opvragen, om zodoende zekerheid te krijgen over het feit dat hij volledig is geïnformeerd.

De verwachtingskloof blijkt ook uit het artikel van Van Onzenoort (2006), waarin hij stelt: *"Toch zijn er klanten die een LOR¹ niet graag tekenen. 'Ik vraag jullie toch juist om te controleren, dan is het toch niet de bedoeling dat ik van alles en nog wat bevestig?' Wanneer er zonder toelichting een LOR aan de directie wordt voorgelegd, heeft zo'n brief een hoge cover-your-ass-factor. Andere klanten willen de accountant juist behulpzaam zijn en zorgen ervoor dat de LOR reeds bij aanvang van de controle klaarligt."*

In het artikel wordt over de passage inzake materialiteit gesteld: *"Ik moet 'm altijd even twee keer lezen, en uw klant misschien nog wel vaker. Als hij de LOR überhaupt al leest voordat hij tekent. Aangezien de LOR één van de belangrijk(st)e communicatiemiddelen van de accountant is, lijkt mij dat niet de bedoeling."* Daarnaast wordt in het artikel met betrekking tot de fraudepassages genoemd: *"Met name bij de middelgrote bedrijven leiden deze passages in een aantal gevallen tot weerstand. Het F-woord (fraude) hoort men gewoon liever niet. Zonder afbreuk te willen doen aan een juiste*

afbakening van verantwoordelijkheden, mag het van mij dus allemaal wat klantvriendelijker.”

Ook recentelijk is de MRL onderwerp van discussie geweest. In het artikel van Van Wijnen (2007) wordt gerefereerd aan een verklaring van het Nederlands Centrum voor Directeuren en Commissarissen (NCD). Het NCD stelt dat accountants geen verantwoordelijkheden meer willen en dit geformaliseerd hebben middels de MRL. Dit maakt duidelijk dat er sprake is van verkeerde beeldvorming bij de ondernemers over de MRL. Op deze verklaring van het NCD is een reactie gekomen van Wallage (2007) die stelt dat de MRL primair een bevestiging is van de ondernemingsleiding richting de accountant betreffende de primaire verantwoordelijkheid voor het opstellen van de jaarrekening. Wouters (2007) heeft recentelijk in een artikel nog eens uitgelegd dat de MRL een werkproduct is van de accountant in het kader van zijn controle. Overigens gaat het NCD naar aanleiding van hun verklaring ook daadwerkelijk in discussie met het NIVRA.

De hiervoor genoemde opinies uit artikelen bevestigen onze gevoelens ten aanzien van de MRL. Ook uit eigen ervaringen blijkt dat aan de brief vaak een andere betekenis wordt gehecht dan alleen het volledigheidaspect en dat uiteindelijk veel gewicht aan de brief wordt toegekend. Het lijkt erop, mede vanuit de voorgaande publicaties, alsof de brief een document is geworden waarmee vooral wordt beoogd de verantwoordelijkheden zo goed mogelijk af te bakenen. Of dit ook echt zo is, is in het onderzoek nader uitgewerkt. Bovendien lijkt, op basis van de uiteenzettingen hiervoor, de ondernemingsleiding de MRL anders te interpreteren dan zoals bedoeld vanuit het oogpunt van de accountant. Kortom, er bestaat een verwachtingskloof ten aanzien van het doel van de MRL tussen accountant en ondernemer.

In de vakliteratuur wordt de MRL vanuit het oogpunt van de accountant dus wel degelijk als belangrijk beschouwd, echter wordt ook gesteld dat de waarde als controlebewijs beperkt is. De uitspraak in de Ahold-casus lijkt deze stelling, dat de MRL geen waarde heeft als controlebewijs, te ontkennen. Dit past in het huidige tijdbeeld, waarin verantwoordelijkheid nemen én dragen voor wat men zegt, belangrijk is geworden.

3 Achtergrond empirisch onderzoek

Vanuit deze beschreven contradictie in theorie en hedendaagse praktijk kan de vraag worden gesteld wat de rol van de MRL als controlebewijs nu exact inhoudt en of de betekenis van de MRL wel voldoende

Tabel 1 respons percentage enquête

Enquête verstuurd naar	Aantal verstuurd	Retour ontvangen (respons percentage)
Accountants in openbare beroep	430	163 (38%)
Ondernemers	300	83 (28%)

wordt onderkend door de onderneming enerzijds en de beroepsgroep anderzijds. Deze vragen hebben centraal gestaan in een onderzoek dat is uitgevoerd aan de Nyenrode Business Universiteit in 2006.² Belangrijk om te melden is dat RAC 580 nog leidend was ten tijde van de uitvoering van dit onderzoek. Deze richtlijn is derhalve als norm gehanteerd bij de interpretatie van de uitkomsten. Het onderzoek is uitgevoerd middels een enquête onder ondernemers en accountants in het openbare beroep. De accountants die middels een niet-toevals-steekproef zijn geselecteerd voor dit onderzoek zijn registeraccountants. Bij de selectie is rekening gehouden met een spreiding van accountants die werkzaam zijn bij grote, middelgrote en kleine accountantskantoren. Grote kantoren zijn gedefinieerd als kantoren met meer dan 500 medewerkers; kleine en middelgrote kantoren als kantoren met minder dan 500 medewerkers. Tussen deze twee categorieën is onderscheid gemaakt bij zowel de selectie als de uitwerking van de vragen. De ondernemers zijn geselecteerd en onderverdeeld op basis van de in BW2 Titel 9 genoemde omvangcriteria van ondernemingen. De respondenten van ondernemingen betroffen voornamelijk controllers en CFO's (76% van de respondenten) en in mindere mate CEO's en financiële MT-leden (24% van de respondenten).

In de uitgezonden vragenlijsten zijn onder andere de volgende onderdelen benoemd:

- algemene vragen (functie, organisatie, omvang organisatie);
- formele aspecten ten aanzien van de MRL (inhoud, datering, ondertekening);
- communicatie tussen accountant en ondernemer betreffende de MRL;
- werkzaamheden die de accountant verricht ten aanzien van de retour ontvangen MRL;
- waardeoordeel door accountants en ondernemers ten aanzien van de MRL.

In bovenstaande tabel 1 is de respons op de uitgezonden vragenlijsten weergegeven.

Meer in het bijzonder zijn de volgende drie aspecten van de MRL onderzocht:

Betekenis van de MRL:

- 1 a Wat is de betekenis van de MRL in de relatie tussen accountant (controleur) en ondernemingsleiding (als gecontroleerde) en toezichhoudend orgaan.
- 2 **Communicatie over MRL tussen accountant en ondernemingsleiding (gecontroleerde):**
 - a Wordt de MRL door de accountant toegelicht?
 - b Begrijpt de ondernemingsleiding wat zij verklaart middels een MRL?
 - c Stelt de accountant vast of de ondernemer de MRL begrijpt?
 - d Weet de ondernemer wat een MRL inhoudt en/of past zij de MRL aan?
- 3 **Gebruik van de MRL als controlebewijs:**
 - a Welke werkzaamheden verricht een accountant naar aanleiding van een retour ontvangen MRL van de cliënt?
 - b Wat is het effect op de accountantsverklaring indien de accountant geen getekende MRL ontvangt van de cliënt?

4 Onderzoeksresultaten

4.1 Betekenis van de MRL

4.1.1 Waarde wordt door accountant en ondernemingsleiding als verschillend ervaren

Ondernemingen kennen, zoals blijkt uit de gestelde vraag hieromtrent in ons onderzoek, meer waarde toe aan de MRL dan de accountants (zie tabel 2). Dit

Tabel 2 Waardetoekenning MRL: Hoe kwalificeert de accountant respectievelijk de ondernemer de waarde die aan de MRL ontleend zou mogen worden als onderdeel van het vergare van voldoende controlebewijs?

	Accountants	Ondernemers
(Zeer) hoge waarde	25%	29%
Voldoende waarde	33%	37%
Geringe / geen waarde	42%	34%

komt waarschijnlijk doordat de brief hen wijst op de primaire verantwoordelijkheid die zij als functionaris van de huishouding dragen, waarbij vanuit ons onderzoek blijkt dat een ruime meerderheid van 71 procent van de ondernemers van mening is dat accountant middels een MRL met name aansprakelijkheidsrisico's willen beperken. Hieruit blijkt dat er sprake is van een verwachtingskloof tussen ondernemer en accountant, aangezien in het kader van de controle de brief is bedoeld om bewustwording bij de ondernemingsleiding te creëren. Bovendien is het een bevestiging voor de accountant dat hij inzage heeft gekregen in alle documentatie die relevant is voor zijn oordeelsvorming over de getrouwheid van de jaarrekening.

4.1.2 Kennisname door toezichhoudend orgaan beperkt

Het toezichhoudende orgaan, waarmee in dit artikel de Raad van Commissarissen c.q. de Raad van Toezicht in een two-tier-situatie wordt bedoeld, kan kennis nemen van de MRL – in welke vorm dan ook. Dit wordt in de praktijk echter weinig toegepast; zie ook de uitkomsten in tabel 3. Een ruime meerderheid (70%) van zowel accountants als ondernemers ziet wel toegevoegde waarde indien de MRL aan het toezichhoudende orgaan voorgelegd zou worden. Het merendeel van de accountants weet overigens niet of dit daadwerkelijk ook geschiedt.

4.2 Communicatie over MRL tussen accountant en ondernemingsleiding (gecontroleerde)

4.2.1 Algemeen

De communicatie tussen accountants en ondernemingsleiding over de MRL is, zoals gebleken is uit ons onderzoek, voor verbetering vatbaar. De meerderheid van de accountants gaat ervan uit dat een algemene toelichting op het waarom van een MRL niet noodzakelijk is, aangezien zij veronderstellen dat de ondernemingsleiding wel begrijpt waarvoor een MRL wordt gevraagd. Zie ook tabel 4: 59 procent van

Tabel 3 Kennisname door toezichhoudend orgaan van de MRL

	Legt u de MRL voor aan uw toezichhoudend orgaan?		Hebt u cliënten waarvan u weet dat toezichhoudend orgaan kennis neemt van de MRL?	
	Ondernemingen klein/middelgroot	Ondernemingen groot	Accountants klein/middelgroot	Accountants groot
Ja	24%	32%	40%	34%
Nee	62%	66%	35%	31%
Geen toezichhoudend orgaan aanwezig	14%	4%	0%	0%
Weet ik niet	0%	0%	25%	35%

de accountants geeft aan dat zij verwacht dat de ondernemingsleiding de inhoud van de MRL begrijpt, indien de leiding de brief ondertekent.

Evenmin wordt in ruime mate een specifieke toelichting gegeven op onderdelen van de MRL, zoals blijkt uit de uitkomsten van het onderzoek. Uit tabel 5 wordt duidelijk dat 43 procent van de leiding van de onderneming geen uitleg over de inhoud van de MRL krijgt van de accountant. Ook het overzicht van ongecorrigeerde verschillen, dat sinds 2003 een onderdeel van de MRL is, wordt relatief weinig toegelicht door de accountant. Relatief veel ondernemers blijken niet bekend te zijn met dit overzicht: 31 procent van de respondenten kent dit overzicht niet.

Het gebrek aan communicatie ligt niet alleen aan accountantszijde, ook het merendeel van de ondernemingsleiding toont geen initiatief om de accountant te vragen de MRL toe te lichten. Hierbij wordt opgemerkt dat in 80 procent van de gevallen de ondernemers wel van mening zijn dat zij de inhoud van de bevestiging bij de jaarrekening begrijpen. De respons van 43 procent van de ondernemers die geen uitleg krijgt van de accountant (tabel 5), dient daarom enigszins genuanceerd te worden daar er mogelijk ook leiders van ondernemingen zijn die geen uitleg vragen, aangezien ze menen bekend te zijn met de inhoud van de MRL.

Desondanks zijn wij op basis van deze resultaten van mening dat van de accountant verwacht mag worden dat hij hierin een meer actieve rol oppakt en de MRL uit eigen initiatief toelicht, om er zeker van te zijn dat de ondernemingsleiding daadwerkelijk de inhoud en betekenis van de MRL begrijpt. Deze conclusie wordt ondersteund door het feit dat als

wordt doorgevraagd naar specifieke onderdelen van de MRL, ondernemers aangeven daarvan geen kennis te hebben.

In tabel 6 is gedetailleerd weergegeven welke aspecten de accountant met de ondernemingsleiding bespreekt ten aanzien van de MRL.

4.2.2 Inhoud van de MRL

Op basis van ons onderzoek hebben wij vastgesteld dat de vorm waarin de bevestiging wordt ontvangen, vrijwel altijd de MRL is, die is gebaseerd op de standaardtekst van NV COS 580 (en voorheen RAC 580; het uitgangspunt voor dit onderzoek). Andere vormen zoals notulen van een eindbespreking, ondertekend door de ondernemingsleiding, worden nauwelijks

Tabel 4 Hoe verzekert u zich ervan dat de leiding van de huishouding de MRL heeft doorgenomen c.q. bekend is met de inhoud van de bevestiging?

	Accountants
Indien de leiding van de huishouding de MRL ondertekent, verwacht ik dat zij de inhoud van de bevestiging ook begrijpt	59%
Anders, met name specifiek bespreken	41%

Tabel 5 Licht uw accountant de inhoud van de MRL toe?

	Ondernemers
Ja, er wordt een beperkte toelichting gegeven	47%
Ja, er wordt een uitgebreide toelichting gegeven	10%
Nee	43%

Tabel 6 Aspecten die accountant met ondernemer bespreekt ten aanzien van de MRL.

	Accountants klein/middelgroot					Accountants groot		
	o.b.v. totaal acc. kl/ mg	respons per functie			o.b.v. totaal acc. groot	respons per functie		
		Opdracht-supervisor (2)	Manager (26)	Partner (44)		Opdracht-supervisor (10)	Manager (59)	Partner (22)
Ik bespreek geen zaken naar aanleiding van de MRL	3%	-	-	5%	5%	20%	3%	5%
Ik licht de MRL in zijn algemeenheid toe (met name doel van de brief), zonder nadruk op bepaalde elementen	88%	100%	96%	82%	77%	90%	73%	82%
Materieel belang, in het kader van de accountantscontrole	32%	-	23%	39%	16%	30%	8%	32%
De geïdentificeerde 'ongecorrigeerde afwijkingen'	25%	-	23%	36%	46%	20%	46%	59%
Fraudeaspecten	32%	-	27%	36%	34%	10%	32%	50%
Bespreken van datering van de MRL	38%	-	38%	39%	59%	40%	61%	64%
Ondertekening van de MRL	40%	-	50%	36%	43%	40%	44%	41%
Verzendinstructies (zoals MRL te verkrijgen op briefpapier van de cliënt, adressering van de brief)	43%	50%	46%	41%	62%	60%	66%	50%

toegepast. Dit zou mede kunnen verklaren waarom de ondernemer het als een brief van de accountant blijft beschouwen en hij zodoende in een meerderheid van de gevallen (70%) deze brief niet aanpast aan zijn eigen specifieke situatie.

Ook hier ligt volgens ons een taak voor de accountant om de waarde van de MRL te verbeteren, door een vorm te kiezen die specifiek op de klantsituatie is toegesneden en deze als zodanig met de cliënt te bespreken. In tabel 7 is ter illustratie weergegeven op welk format de MRL wordt gebaseerd en of een overzicht van ongecorrigeerde verschillen wordt toegevoegd.

4.3 Gebruik van de MRL als controlebewijs

Een retour ontvangen MRL kan niet zonder meer worden gebruikt als controle-informatie. Een accountant dient zich te overtuigen dat het materiaal authentiek is, de inhoud is bevestigd door de gecontroleerde en dat er geen wijzigingen zijn aangebracht in de originele tekst.

4.3.1 Werkzaamheden accountant beperkt

Het merendeel van de accountants voert echter weinig aanvullende controlewerkzaamheden uit op de retour ontvangen MRL (zie tabel 8). Een controle of toevoegingen aan de brief die mogelijk strijdig zijn met hetgeen is vastgesteld gedurende de uitvoering van de controle, vindt slechts in 38 procent van de gevallen plaats. Bovendien wordt de controle op de formele aspecten van de MRL (datering, ondertekening en authenticiteit van de tekst) door lang niet elke accountant uitgevoerd.

Deze constatering mag als zorgelijk worden gekwalificeerd, aangezien controle op formele aspecten ons inziens werkzaamheden zijn die een accountant altijd behoort uit te voeren.

Verder heeft bijvoorbeeld de datering van de brief niet in alle gevallen plaatsgevonden conform de tijdens ons onderzoek nog van toepassing zijnde RAC 580 (tabel 9). Opgemerkt wordt dat conform NV COS 580

Tabel 7 Format voor de MRL

Indien MRL gehanteerd, format MRL cf NV COS/ RAC 580		Format MRL cf NV COS/RAC 580 én specifiek gemaakt		Overzicht van ongecorrigeerde verschillen opgenomen	
Totaal per kantoor		Totaal per kantoor		Totaal per kantoor	
Groot	Klein	Groot	Klein	Groot	Klein
19%	25%	81%	75%	78%	28%

Tabel 8 Welke werkzaamheden verricht de accountant op de retour ontvangen (getekende) MRL?

	Accountants klein/ middelgroot	%	Accountants groot	%
Geen aanvullende werkzaamheden	17	24%	5	5%
Controle op originele ondertekening	42	58%	73	80%
Vaststellen authenticiteit van de origineel verzonden tekst	38	53%	61	67%
Controle op datering	42	58%	68	75%
Controle of toevoegingen niet strijdig zijn met hetgeen vastgesteld gedurende de uitvoering van de controle	27	38%	35	38%
Anders, namelijk...	1	1%	2	2%

Tabel 9 Welke datum wordt door u en uw cliënt in het algemeen gehanteerd ten aanzien van de datering van de MRL?

	Accountants klein/ middelgroot	Accountants groot
Datum eindbespreking en afgifte accountantsverklaring	47%	69%
Datum eindbespreking	18%	1%
Datum afgifte accountantsverklaring	18%	23%
Datum dat de cliënt de bevestiging heeft ontvangen en ondertekend	15%	5%
De bevestiging wordt niet gedateerd	0%	0%
Anders	1%	1%

de datum van de MRL altijd een eerdere moet zijn dan de datum van de verklaring. Overigens zijn accountants die bij grote kantoren werken hierop alerter dan accountants die bij de overige kantoren werken.

4.3.2 Relatie tussen MRL en afgifte accountantsverklaring

Hoewel de accountant nauwelijks aandacht lijkt te hebben voor de feitelijke inhoud van de retour gezonden MRL, is het simpele feit dat een MRL niet retour wordt ontvangen wel voldoende reden om te wachten met het afgeven van de accountantsverklaring bij de jaarrekening. Uit ons onderzoek blijkt dat 86 procent van de responderende accountants wacht met het afgeven van de verklaring als zij de MRL niet retour heeft ontvangen; in die zin gebruikt de accountant zijn eigen accountantsverklaring dus als pressiemiddel richting de ondernemingsleiding.

Wij zijn echter van mening dat het wachten met het afgeven van de accountantsverklaring slechts gerechtvaardigd is bij twijfel aan de integriteit van de leiding van de huishouding en deze leiding geen alternatieve bevestiging wil ondertekenen. De accountant zou vaker kunnen zoeken naar deze alternatieve schriftelijke bevestigingen, zoals ondertekende notulen van een eindbespreking waarin de ondernemingsleiding tenminste haar verantwoordelijkheid erkent ten aanzien van fraude aspecten en de opzet en de invoering van maatregelen van interne beheersing om fouten te voorkomen en te ontdekken. Op die manier zou de accountant de accountantsverklaring, zonder dat een MRL is ontvangen, moeten kunnen afgeven.

5 Conclusies en aanbevelingen

De titel van dit artikel of de MRL waardevol of waardeveloos is, is taalkundig niet te beantwoorden. Op basis van de uitkomsten van het onderzoek lijkt de uitspraak gerechtvaardigd dat de MRL waarde heeft, zowel voor accountants als voor de leiding van een onderneming.

Belangrijk om te melden is dat dit onderzoek is uitgevoerd toen RAC 580 nog leidend was. Inmiddels is NV COS wettelijk van toepassing en bij afwijkingen van COS 580 kan er zodoende sprake zijn van een wetsovertreding. Concluderend kan echter gesteld worden dat de waarde van de MRL in de manier waarop de brief wordt toegepast, onvoldoende tot uitdrukking komt; op basis van onze onderzoeksuitkomsten blijkt dat het meer op een 'verplicht nummer' lijkt. Want: de accountant voldoet met de opname van de MRL in zijn dossier namelijk aan de inmiddels van kracht zijnde NV COS. Tevens verkrijgt de accountant zo een bevestiging betreffende posten

waar hij lastig een vinger achter kan krijgen. Inhoudelijk gebeurt er echter weinig met de brief zoals blijkt uit ons onderzoek; hij wordt voornamelijk standaard geformuleerd door de accountant en de retour ontvangen bevestiging wordt bovendien slechts in beperkte mate gecontroleerd op formele aspecten en evenmin wordt vastgesteld dat de origineel verzonden tekst ook is overgenomen door de ondernemer. De accountant dient daarom meer te doen aan de MRL dan enkel een controle of de brief juist gedateerd en ondertekend is. Hij dient aanvullend met name te controleren of de verstrekte informatie door het management van de onderneming juist en volledig is en niet strijdig is met andere verkregen controle-informatie.

Vanuit ons onderzoek blijkt dat de ondernemer zelf, voornamelijk door de geringe toelichting van de brief door de accountant en de standaardbrief, de brief beoordeelt als een document waarmee de accountant het risico op aansprakelijkheid wil afhouden. De waarde die zodoende wordt gehecht aan de MRL is meer een soort 'schijnwaarde'.

Deze 'schijnwaarde' doet de MRL naar onze mening tekort. De uitspraak in de Ahold-case heeft namelijk aangetoond dat de MRL wel degelijk (juridische) waarde heeft. Er ligt een taak voor de beroepsgroep van accountants en het NIVRA om de waarde van de brief wél nadrukkelijk tot uitdrukking te laten komen. Naar ons idee kan dit bewerkstelligd worden door de brief écht klantspecifiek te maken en uitgebreid én in een vroeger stadium in het controleproces te bespreken met het management van de onderneming. Een inhoudelijk uitgebreide en eerdere toelichting van de MRL door de accountant zal de begripsvorming wederzijds vergroten en discussies voorkomen. Door het 'hoe en waarom' van de brief vooraf te bespreken (ook het aspect materialiteit is hierbij belangrijk; zowel kwalitatief en kwantitatief) worden achteraf discussies over de inhoudelijkheid van de brief voorkomen. Ook neemt de accountant zo het beeld dat dit een 'cover your ass'-brief is, grotendeels weg. Wel dient de accountant heldere instructies te geven aan de ondernemer over de datering van de brief. Eerdere, maar in geen geval een latere datering van de MRL dan de datum van de accountantsverklaring is theoretisch toegestaan, mits de accountant zich ervan vergewist dat zich geen relevante gebeurtenissen hebben voorgedaan tussen datum van afgifte van de MRL en datum van de accountantsverklaring. Overigens benadrukken we dat de inhoud van de brief naar onze mening mag afwijken van de voorgeschreven standaardbewoordingen en bij voorkeur meer klantspecifiek opgesteld dient te worden. De

klant zal zich hierdoor naar verwachting (meer) herkennen in de brief. Hij ziet ondernemingsspecifieke punten terugkomen waardoor zodoende ook een bewustwordingsproces bij de ondernemer plaatsvindt dat de MRL een brief van de ondernemer is en niet van de accountant. Ook zal de ondernemer zich op deze wijze naar verwachting ((pro-)actief) met de inhoud van de brief bemoeien; het is immers zijn MRL. Vorenstaande betekent echter niet dat verplichte aspecten achterwege mogen worden gelaten; wel mogen verplichte punten meer aan de specifieke klantsituatie worden aangepast.

Bovendien moet de MRL op zich geen verplichting zijn. Het tegenhouden van de afgifte van een accountantsverklaring, uitsluitend vanwege het feit dat de MRL (nog) niet is teruggestuurd, is een discussie tussen accountant en ondernemer waar het maatschappelijk verkeer niet door gedupeerd mag worden. In geval van het niet willen tekenen van de MRL dient de accountant een alternatief te zoeken en dient hij de integriteit van het management te beoordelen en dit in zijn overwegingen mee te nemen. Hierbij bestaat de mogelijkheid dat hij wellicht tot een andere accountantsverklaring dan een goedkeurende accountantsverklaring komt.

Naar onze mening is het uiteindelijk minder van belang of de accountant de MRL verkrijgt, als hij maar op een of andere manier een schriftelijke bevestiging ten aanzien van specifieke zaken van de ondernemingsleiding krijgt. Notulen van een eindbespreking, getekend door ondernemingsleiding en waarin fraudeaspecten en interne beheersingsaspecten aan de orde komen, zijn ook een goede vorm van bevestiging. Een ondertekening van de jaarrekening zou echter niet als 'vervanger' van de MRL moeten mogen dienen. Dit dient een ander doel en behoeft ook geenszins de volledigheid weer te geven.

Tot slot dient het toezichthoudende orgaan van de onderneming ook kennis te nemen van de MRL, inclusief het overzicht van ongecorrigeerde verschillen. Zij krijgt zodoende een indruk wat de kwaliteit van de financiële verslaglegging is en welke discussieposten bestaan tussen accountant en ondernemingsleiding. De toezichthouder zou hier overigens ook zelf proactief kunnen optreden door de directie te vragen naar de MRL en de brief voor kennisname te ondertekenen. ■

Literatuur

- Bordewijk, P. (2004), Arme accountants, *Overheidsmanagement*, augustus 2004.
- College voor Beroepsvraagstukken (1981), *Meningsuiting 3 'Gebeurtenissen na balansdatum, datering van de accountantsverklaring en de bevestiging bij de jaarrekening'*.
- De Naamlooze Vennootschap, oktobernummer 1981, redactioneel commentaar 'Verklaring van volledigheid'.
- Dieleman, A., (2004), Verantwoordelijkheid accountant niet afschuiven op het bestuur, *Het Financieele Dagblad*, 24 maart, p. 1.
- Koninklijk NIVRA (2002), *Richtlijnen voor de Accountantscontrole*, Editie 2002, RAC 580.
- Koninklijk NIVRA (2005), *Richtlijnen voor de Accountantscontrole*, Editie 2005, RAC 580.
- Koninklijk NIVRA (2007), *Controle- en overige standaarden*, Editie 2007, COS 580.
- Onzenoort van, D.W.S. (2006), Fraudepassages in de LOR, *Accountancynieuws*, februari 2006, nr 4, pp.14-16.
- Uitspraken Ahold Case, LJN: AX3111, Rechtbank Amsterdam, 13/993222-04, LJN: AX8090, Rechtbank Amsterdam, 13/993039-04.
- Wallage, P. (2007), Accountant speelt geen verstoppertje, *Het Financieele Dagblad*, 5 juli
- Wolde ten, R. (2004), Pensioenfondsen moeten zelf accountant spelen, *Het Financieele Dagblad*, 10 maart.
- Wouters, J., (2007), Ruggengraat en LoR, *De Accountant*, juli/augustus 2007, p. 57.
- Wijnen van, J.F. (2007), Bestuurder eist meer ruggengraat accountant, *Het Financieele Dagblad*, 14 juni.

Noten

- 1 LOR staat voor Letter of Representation en is synoniem voor MRL (Management Representation Letter).
- 2 Dit onderzoek is uitgevoerd als onderdeel van een afstudeerscriptie ter verkrijging van de Mastertitel accountancy.